

суми знань у здатність навчатися впродовж усього життя, розвивати й поглиблювати ті чи інші компетентності. Такий випускник житиме й діятиме як успішний, конкурентоспроможний громадянин незалежно від соціально-політичних, економічних змін у суспільстві, світі, вироблятиме соціальний й особистісно значущий продукт.

Зважимо й на той факт, що 57-ма сесія Генеральної Асамблеї ООН оголосила десятиріччя (2005-2014 рр.) декадою Освіти для сталого розвитку.

Освіта для сталого розвитку – це процес і результат прогнозування та формування людських якостей – знань, умінь і навичок, стосунків, стилю діяльності людей і спільнот, рис особистості, компетентностей, які забезпечуватимуть постійне підвищення якості життя.

Тому система ключових компетентностей випускника-читача забезпечуватиме одночасно/паралельно набуття ним особистісного досвіду формування здатності до сталого розвитку, досягнення акме-розвитку (на сьогодні) шляхом осягнення й засвоєння духовно-мистецької культури українського народу та інших національностей, яка закладена у зміст літературної освіти.

5.2. МОДЕЛЬ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНЯ-ЧИТАЧА В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ (ПРЕДМЕТНИЙ І МІЖПРЕДМЕТНИЙ РІВЕНЬ)

Набір компетенцій, якими має оволодіти учень-читач упродовж шкільного життя (і не тільки), відбирався нами з урахуванням напрацювань науковців і вчених, погляду управлінців і адміністрацій навчальних закладів, думки вчителів-словесників, а також точки зору самих учнів-читачів. У зв'язку з цим автором було проведено серію опитувань різної категорії респондентів у містах і областях (Миколаїв, Кіровоград, Полтава, Херсон) під час читання лекцій, зустрічей, презентації проекту концепції літературної освіти школярів в умовах профільної диференціації, відвідування навчальних закладів різного рівня та проведення власних уроків із літератури в Першій українській гімназії ім. М. Аркаса, загальноосвітній школі № 39 I-III ступенів Миколаївської міської ради, Котляревській загальноосвітній школі I-III ступенів, Мішково-Погорілівській загальноосвітній школі I-III ступенів Жовтневої районної ради.

Ядро моделі компетенцій літературної освіти склали ті, які дають можливість випускникові навчального закладу, незалежно від майбутньої сфери професійної діяльності, виявити свою здатність до адекватного осягнення духовно-мистецької культури як вітчизняної, так і світової. А також бути літературно розвиненою Я-особистістю, яка може одержувати

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

естетичну насолоду від літературно-мистецького твору, достойно поцінувати напрацьоване поколіннями, продукувати свої літературні або/ї мистецькі тексти. Важливо, що такий читач зможе вибудовувати таку систему цінностей, яка допоможе йому толерантно ввійти в соціум, світовий простір, не розгубитися, не втратити свого Я, бути конкурентоспроможним, патріотично зорієнтованим, досягаючи своїх вершин майстерності (на сьогодні), щоб забезпечити свій сталий і літературно-духовний, і професійний розвиток.

Набір компетенцій літературного розвитку читача має враховувати як базовий стандарт, який не повинен бути меншим за кількість змістових ліній літературної освіти, визначених Державним стандартом, і тими, що нами додані, а також ті, що є актуальними на даний момент вивчення літературно-мистецького матеріалу, і сприятимуть його зростанню, за умови, що учнем цей стандарт поповнюється тими, що допоможуть це зреалізувати. Кожен має визначитися сам: скільки, коли, за яких умов тою чи іншою здатністю має оволодіти, розвинути, сформувати, щоб стати компетентним і засвідчити рівень свого майстерного володіння. Тобто, керуватися принципами доцільності, оптимальності, розумної та якісної кількості.

Набір можливих компетенцій і їх змістове наповнення подаємо в такому варіанті, вважаючи, що вони забезпечать формування літературної компетентності учня-читача, випускника будь-якого навчального закладу.

Читацька діяльність випускника навчального закладу у процесі літературної освіти включає сукупність загальних і специфічних компетенцій, творчих дій, спрямованих на співучасть із автором, персонажем, літературним текстом щодо сприйняття/несприйняття, осягнення тканини художнього твору, розуміння підтексту змодельованих картин життя, здатність їх інтерпретувати та конструювати власний текст відповідно до читацького рівня, життєвого досвіду шляхом мимовільних або/ї цілеспрямованих операцій із метою духовно-естетичного збагачення Я-особистості.

Духовно-мистецька культура, літературна освіта, читацька діяльність школяра та професійно-фахова діяльність учителя літератури включає систему специфічних і загальних компетенцій:

– *Компетентність літературно-мистецька учня-читача* як ключова інтегральна якість, модель його соціального досвіду, що забезпечує наповнення культурного, освітнього та діяльнісного простору Людини-читача і включає систему цінностей, компетенцій (як загальних, так і специфічних), які набуті (вироблені) ним у процесі літературно-мистецької співпраці: «учень → автор → художній твір → персонаж → учитель → джерела комунікації → соціум → світова культура».

Складовими її є такі компетенції: *читацька, літературознавча, металінгвістична, комунікативно-мовленнєва, когнітивна, аксіологічна, прогностична, соціальна, технологічна, інформаційна, візуалізаційна, фасилітативна, креативна, рефлексивна, валеологічна, організаційна тощо.*

– **Компетенція читацька** – набута здатність учня до виконання читацьких дій, які сформовані з метою задоволення естетичних, інтелектуальних і діяльнісних потреб людини, що забезпечать діалогічну єдність співпраці з автором, літературним персонажем, проникнення в нетлінну сутність твору, розуміння текстових і підтекстових уявно змодельованих картин життя тощо.

– **Компетенція проектно-конструкторська** як спосіб і готовність вчителя літератури орієнтуватися та діяти в тій чи іншій сфері діяльності, здатність витримувати систему компетенцій (концептуально-прогностичних, конструкторсько-операційних, моніторингово-рефлексивних, програмно-інструментальних), інтегрувати та вирішувати різні групи навчально-виховних і педагогічних завдань, моделюючи одержання гарантованих досягнень наперед заданого кінцевого результату.

– **Компетенція металінгвістична (лінгвістична)** – здатність учня-читача до осягнення специфічних мовних засобів письменника, що відбивають у певному творі авторську позицію, з'ясування закономірностей організації мовних засобів у художньому творі відповідно до жанрово-родової та стильової манери письма, встановлення діалогічних відношень між об'єктами й суб'єктами всередині художнього твору, визначення складників чи/і композиційних елементів твору та їх позиційних значень.

Виявом металінгвістичної компетентності учня-читача є вміння виявляти та тлумачити авторське мовлення як вираження індивідуальної, особистісної, значеннєвої позиції письменника, його духовного світосприйняття в порівнянні з висловленнями персонажів, оповідачів твору. Об'єктами й суб'єктами дослідження металінгвістики є репліки дійових осіб та опосередкована присутність автора у драматичному творі; внутрішній монолог ліричного героя, що відтворює переживання; мова і мовлення між персонажами, персонажем і оповідачем, оповідачем і автором в епосі; композиційне виокремлення мови персонажа, оповідача чи автора. Об'єктами є авторські монологи, риторичні та внутрішні монологи персонажів. Тенденції металінгвістики наявні в епістолярних формах, мемуарно-щоденниковій прозі, стилізаціях, пародіях й інших формах інтертекстуальності.

– **Компетенція комунікативно-мовленнєва** – здатність учня-читача до різновекторного виконання, відтворення літературного твору напам'ять або/і під час виразного, художнього читання, розказування; вміння

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

матеріалізувати в усній або/і писемній формі шляхом конструювання зв'язної відповіді на запитання й завдання за текстом художнього твору, підготовки висловлювання за визначеною темою, проблемою, яка враховуватиме жанрово-стильову манеру письма прочитаного літературного тексту чи створення власного оригінального твору.

Оволодіння комунікативно-мовленнєвою компетентністю школярами має виявити рівень читацьких умінь щодо відтворення по пам'яті вивчаного твору, застосовуючи техніку виразного читання, уміння користуватися різними видами переказування, способами відтворення прочитаного. Наприклад, переказати сцену від імені літературного персонажа; запропонувати інший варіант розв'язки чи колізії, яка представлена автором художнього твору; увести іншу сюжетну лінію (літературного героя(-ів)), суголосну сучасним реаліям життям. Після вивчення теми «Міфи. Фольклорні твори різних жанрів і форм» учням можна запропонувати теми, а форму і жанр обрати самостійно. Наприклад: «Як козаки ввійшли в Інтернет», «Козаки-характерники ХХІ століття», «Двобій братів Котигорошків і Кличків» тощо.

– **Компетенція когнітивна** – здатність читача розширювати, поповнювати та поглиблювати свої знання про автора, персонажів художнього твору, до поступового входження читацької свідомості в художній світ твору, змодельовану картину життя письменником. Набуваючи читацького та життєвого досвіду, когнітивна компетентність забезпечуватиме формування вміння не тільки розуміти задум автора, а й бажання продовжити його, матеріалізуючи у власний текст відповідно до жанрово-стильової манери письма автора, збагачуючи себе як інтелігентну Людину-Читача.

– **Компетенція креативна** – набута або/і вроджена інтегральна пошуково-перетворювальна здатність, яка забезпечує розвиток творчих здібностей суб'єктів літературно-мистецької освіти (учня-читача й вчителя літератури) в процесі читацької діяльності, готовність їх до вияву творчих потенцій у будь-яких сферах діяльності, продукування за зразком чи/і оригінального власного літературного тексту, художнього твору, виявляючи при цьому особистісне ставлення до прочитаного, змодельованої та оточуючої дійсності, самого себе.

Креативна компетентність уключає низку **компетенцій** і якостей, якими має оволодіти учень-читач, виявляючи тим самим рівень літературно-читацької обдарованості як здатність: до творчої спостережливості за художнім твором; у використанні образної та логічної пам'яті; до сенсорних відчуттів: зорових, слухових, кінестетичних, тактильних, термічних; до використання відтворюючої та творчої уяви; перевтілюватися у створений образ; уявляти та фантазувати; володіти словом для творення усних і письмових текстів, відповідей.

– **Візуальна компетенція** – здатність самостійно добувати, аналізувати, відбирати, кваліфіковано моделювати та ефективно використовувати/застосовувати інформацію під час професійно-методичної підготовки словесника та літературної освіти школярів, де посередниками будуть наочні та технічні засоби, інформаційні технології, мультимедіа-ресурси тощо. Реалізація візуальної компетентності суб'єктами педагогічного процесу сприятиме їх професійному зростанню та духовно-естетичному збагаченню, бути конкурентоспроможним, мобільним і гнучким у швидкозмінному соціумі, світі, здатним конструктивно й толерантно входити в міжкультурний простір.

– **Фасилітативна компетенція** – здатність учня-читача та вчителя-словесника бути *організатором, консультантом і партнером*, жити і діяти компетентно й гуманно в літературно-мистецькому та особистісному просторі, емпатично розуміючи один одного, з безумовно позитивним ставленням і повагою поза всякими умовами один до одного, відчувати себе рівним серед рівних, узгоджуючи свої дії з діями партнерів, толерантно і з повагою ставитися один до одного.

Складові фасилітативної компетентності:

- емпатичне розуміння один одного в процесі літературної освіти, міжособистісних контактів;
- безумовне позитивне ставлення та повага поза всякими умовами один до одного під час читачьких (професійно-фахових) дій, у життєвих ситуаціях;
- конгруентність кожного, його читачьких (професійно-фахових) дій під час співпраці між собою та з літературно-мистецьким матеріалом.

Ключові компетенції словесника-фасилітатора у співпраці з учнем-читачем:

1. Здатність бути присутнім, щоб упевненістю та довірою наповнити простір співпраці.
2. Уміти бути безстороннім і неупередженим, щоб будь-яка точка зору (позитивна чи/і негативна) була почута або/і з розумінням прийнята, толерантно й аргументовано спростована чи підтверджена.
3. Знати, яку методику, технологію обрати/запропонувати, щоб мати гарантований планований результат.
4. Уміти організувати процес учіння, читачькі й міжособистісні дії не тільки за лінійним принципом, а входити в синергетичний життєвий і літературно-мистецький простір.
5. Опосередковано впливати на внутрішній світ читача, вибудовувати особистісно зорієнтовану систему цінностей та формування успішної Я-особистості.

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

6. Уміти спілкуватися, говорити так, щоб тебе почули, відчули і зрозуміли та сприйняли.

7. Приймати учнів такими, якими вони є, створювати ситуацію успіху, широко радіти його/своєму успіхові.

8. Об'єктивно організовувати само- (взаємо-) оцінювання за чітко визначеними критеріями у відповідності до літературно-мистецької парадигми розвитку учня-читача чи гіпотетично ідеальної моделі учня-читача.

Набір компетенцій як учителем літератури, так і учнем-читачем може видозмінюватися, доповнюватися. Усе залежить від готовності кожного суб'єкта літературної освіти вибудувати для себе таку модель, яка сприятиме його акме-розвиткові. Але кожна з обраних чи/і вибудованих моделей має бути включена до траєкторії особистого літературного розвитку й занесена до персонального портфоліо читача.

5.3. СИСТЕМА ЦІЛЕЙ І ДІАГНОСТИЧНИХ ЗДАТНОСТЕЙ УЧНІВ-ЧИТАЧІВ У ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРІ

Модель системи цілей і діагностичних здатностей у літературно-мистецькому просторі може мати такий вигляд:

I. Рецептивно-продуктивний рівень

1. Розпізнавання: виявлення знань щодо фактів із життя письменника, літературного персонажа, здатності визначати автора художнього твору, приналежності дійових осіб до того чи іншого художнього твору; розуміння сюжету (фабули) твору, теоретико-літературних понять.

2. Відтворення: виявляти розуміння фактів, пов'язаних із життям і творчістю письменника, системи змодельованих подій, персонажів художнього твору; здатність передавати події, що відбуваються у творі, передавати (розповідати) зміст епізодів, подій, зміст художнього твору в цілому; користуватися різними видами переказування (стисло, вибірково, детально); розкривати, з'ясувати зміст теоретико-літературних понять.

3. Конструювання: виявляти здатність учнів будувати тексти у згорнутому та поширеному варіантах, стисло й повно давати відповіді на питання; встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки між особистістю письменника й соціальними явищами, його біографією і творчістю, між подіями в художньому творі, між темою твору й культурологічним контекстом епохи, в яку він був написаний; характеризувати літературний процес, творчість письменника (-ів), героїв художнього твору (-ів); аналізувати й інтерпретувати художній твір, образи (за зразком, алгоритмом, у стандартних і нових ситуаціях), застосовуючи